CZU: 821.112.2.09:551.583 https://doi.org/10.59295/drgl2025.30

SCHIMBĂRILE CLIMATICE ȘI REFLECTAREA LOR ÎN LITERATURA GERMANĂ CONTEMPORANĂ

CLIMATE CHANGE AND ITS REFLECTION IN CONTEMPORARY GERMAN LITERATURE

Cristina GROSSU-CHIRIAC,

doctor în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, RM
***ORCID**:* https://orcid.org/0000-0001-9719-9922

Abstract. ***In response to the climate crisis and growing ecological awareness, contemporary literature has increasingly explored themes of environmental degradation and the strained relationship between humans and nature. The emergence of the literary subgenre "climate fiction" or "cli-fi" reflects the growing concern over ecological issues, exploring topics such as climate change, resource depletion, biodiversity loss, forced migration, and survival in a world affected by environmental collapse. Contemporary German literature addresses climate change, reflecting societal concerns about environmental degradation and the future of the planet. Authors like Frank Schätzing and Juli Zeh address the impact of the climate crisis, highlighting the complex and often tense relationship between humans and nature, explore ecological collapse and existential crises through genres such as ecological realism and dystopian science fiction, delving into a society struggling with existential and environmental issues. In this context, literature becomes an essential tool in raising public awareness and influencing political and social debates concerning the environment.***

Keywords: *climate change, contemporary literature, German literature, climate fiction/ cli-fi, climate crisis, ecological awareness*

În contextul intensificării crizei climatice și al creșterii conștientizării ecologice la nivel global, literatura contemporană a început să reflecte din ce în ce mai pregnant tematici legate de degradarea mediului, relația tensionată dintre om și natură, precum și implicațiile etice ale acțiunilor umane asupra ecosistemului planetar. Mai mult decât atât, sub influența noilor realități științifice și a discursului ecologic, s-a conturat un nou subgen literar, cunoscut în engleză sub denumirea de „climate fiction" sau prescurtat „cli-fi"[1]. Acesta ocupă un loc tot mai important în literatura contemporană, reflectând intensificarea preocupărilor legate de criza ecologică și de perspectivele viitoare ale umanității.

Termenul „cli-fi" a fost introdus activ în discursul critic din ultimul deceniu, fiind atribuit jurnalistului american și activistului de mediu Dan Bloom, care, după cum mărturisește într-un interviu [2], l-a inventat în 2011, în timp ce desfășura o campania PR în favoarea unui scriitor. Termenul a fost folosit inițial pentru a descrie romanul respectiv („Polar City Red"), dar, prin extensie, a ajuns să desemneze în general literatura care abordează direct schimbările climatice, indiferent de timpul acțiunii – în trecut, în pre-

zent sau în viitor. Acest gen de literatură se concentrează pe teme legate de consecințele comportamentului uman asupra mediului, schimbările climatice, epuizarea resurselor, reducerea biodiversității, migrarea forțată și supraviețuirea umană într-o lume afectată de criza climatică, războaie pentru resurse naturale, ajungând și la variante de apocalipsă ecologică, colaps ecologic, răzvrătirea naturii etc. Evoluția subgenului reflectă o preocupare tot mai intensă pentru problemele de mediu, fiind totodată și o reacție la realitatea crizei ecologice cu care ne confruntăm în prezent. Contribuția lui Bloom a fost esențială în promovarea acestei forme literare și în introducerea în circuit a unui termen deja larg răspândit și acceptat. „Cli-fi" poate include o gamă variată de texte, precum science-fiction, distopii, ficțiune socială sau chiar roman istoric, fără a impune restricții, cu condiția ca tema ecologică să rămână centrală, aceasta fiind criteriul principal de atribuire a textelor la categoria „climate fiction".

Cu toate că termenul „cli-fi" a fost introdus relativ recent, scrierile ficționale dedicate schimbărilor climatice au existat și înainte de lansarea termenului. Printre primele texte ale literaturii europene care abordează aspecte legate de mediu este poemul „Darkness" („Întuneric", 1816) de Lord Byron, în care autorul prezintă un scenariu sumbru – soarele dispare și lumea este cufundată în întuneric permanent. Poemul explorează ideea unui sfârșit apocaliptic al umanității și al lumii, punând accent pe fragilitatea umană în fața forțelor naturii.

Mulți scriitori din secolul al XX-lea au anticipat și descris, în mod simbolic sau direct, consecințele schimbărilor ecologice, printre cele mai celebre exemple fiind „The Drowned World" („Lumea scufundată", 1962) de J.G. Ballard. Romanul ilustrează o lume post-apocaliptică în care temperaturile ridicate topesc gheața polilor, ceea ce provoacă creșterea nivelului mării. Romanul reflectează asupra capacității umanității de a se adapta într-un mediu extrem. Un alt exemplu renumit ar fi „Oryx and Crake" („Oryx și Crake", 2003) de Margaret Atwood, considerată una dintre cele mai cunoscute scriitoare a subgenului [3]. Romanul reprezintă o distopie care explorează consecințele ingineriei genetice și ale distrugerii mediului natural, având ca fundal, de asemenea, o lume devastată ecologic. Acest roman este parte din trilogia „MaddAddam", care se concentrează pe efectele catastrofale ale intervenției umane asupra naturii.

Germania, cunoscută pentru activismul său ecologic și angajamentul față de tranziția energetică, constituie un cadru favorabil pentru dezvoltarea unei literaturi preocupate de tematici de mediu. Literatura germană oferă exemple relevante de creații literare centrate pe teme de ecologie. Încă în literatura din secolul al XIX-lea pot fi identificate exemple de romane cu subtext ecologic, cum ar fi „Pfisters Mühle" („Moara lui Pfister", 1884) de scriitorul realist Wilhelm Raabe. Acesta este considerat oficial, de Enciclopedia Literară Kindler, unul dintre primele texte în literatura germană care abordează aspecte legate de mediu [4]. Autorul subliniază efectele distructive ale industrializării asupra naturii și comunităților locale, exprimând îngrijorarea față de degradarea și poluarea mediului în contextul expansiunii tehnologice care marca Europa. Un alt exemplu din aceeași perioadă este „Soll und Haben" („Activ și Pasiv", 1855) de Gustav Freytag, care abordează și impactul industrializării asupra societății și, implicit, asupra mediului înconjurător. Aceste romane ale realismului german anticipează preocupările ecologice ale literaturii contemporane.

În secolul al XX-lea, anii ,70 reprezintă începutul abordărilor ecologiste moderne, marcând o schimbare semnificativă în conștiința colectivă privind problemele de mediu. Hans Magnus Enzensberger scrie poemul „Der Untergang der Titanic" („Scufundarea Titanicului", 1978), un poem epic alegoric despre prăbușirea civilizației moderne, în cheia unei catastrofe globale; Ernst Jünger publică romanul distopic „Eumeswil" (1977), abordând teme legate de natura umană și decăderea civilizației, unde natura apare ca refugiu, în contrast cu decadența socială și politică.

Anii ,80 constituie, de asemenea, un moment semnificativ pentru literatura germană cu tematică ecologică, în special în contextul accidentului nuclear de la Cernobîl din 1986. Acest eveniment tragic a avut un impact profund asupra conștiinței ecologice din RFG și RDG, influențând nu doar politica și mișcările civice, ci și literatura. Printre cele mai semnificative lucrări ale perioadei se numără „Störfall. Nachrichten eines Tages"/ „Accident. Știrea unei zile" (1987) de Christa Wolf, un text care îmbină reflecția ecologică cu dimensiunea existențială și politică. Textul reflectă starea de confuzie, anxietate și incertitudine existențială generată de accidentul nuclear de la Cernobîl. Distrugerea mediului și degradarea naturii au fost teme abordate și de alți scriitorii notorii germani ai perioadei, printre care Günter Grass, Heiner Müller, Botho Strauss.

Literatura cu tentă ecologică scrisă după anul 2000, cu alte cuvinte literatura de tip „cli-fi" de limbă germană, chiar dacă nu este întotdeauna numită astfel, se încadrează în categoria literaturii dedicate schimbărilor climatice, oferind o platformă de reflecție critică asupra impactului societății asupra mediului și contribuind activ la conturarea unei conștiințe ecologice colective, devenind un instrument relevant în dezbaterea culturală și politică actuală. Exemple relevante și renumite de literatură cli-fi în literatura germană contemporană sunt romanul „EisTau" („Topirea gheții", 2011) de Ilija Trojanow. Un roman despre un ghid turistic în Antarctica care devine martor la colapsul mediului polar și efectele încălzirii globale. Tensiunea între interesele ecologice și economice este tema romanului „Unterleuten" (2016) al autoarei Juli Zeh. Acțiunea romanului are loc în comunitatea rurală Unterleuten (joc de cuvinte, denumirea traducându-se în română „printre oameni") de undeva din Germania. Construirea unei ferme de energie eoliană stârnește dezbateri despre ecologie, politică și valori, problemele ecologice fiind prezentate în complexitatea lor, cu soluții necesitând compromisuri tot mai dificile. Tema crizei energetice globale este reflectată în romanul lui Andreas Eschbach – „Ausgebrannt" („Secătuit", 2007). Șirul exemplelor relevante ar putea continua.

Totuși, cel mai celebru exemplu de roman german care poate fi încadrat în categoria „climate fiction" este romanul „Der Schwarm" („Roiul") de Frank Schätzing, publicat în 2004. Cartea a devenit în scurt timp un bestseller internațional, înregistrând vânzări de peste 4,5 milioane de exemplare. Romanul a fost apreciat pentru combinația sa de thriller științific și avertisment ecologic, deși unii cititori au menționat ritmul lent și complexitatea detaliilor științifice care, îmbinat cu volumul de circa 1000 de pagini și multitudinea de personaje, o fac un pic dificilă de lecturat. Romanul este împărțit în cinci părți, incluzând un prolog, și un epilog. Structura narativă este organizată în secțiuni clare, fiecare fiind separată prin titluri care indică data și locația evenimentelor. Schätzing folosește tehnica montajului, alternând fragmente narative cu reflecțiile personajelor și inserând pasaje de texte fictive, creând astfel un amestec complex de perspective și informații

variate. Incluzând elemente de SF, acest roman explorează efectele interacțiunii umane asupra ecosistemelor marine, îmbinând într-un mod admirabil știința, politica și literatura. În acest context, dincolo de premii literare, Schätzing a primit premiul „Ocean Award" din partea Institutului de Cercetare IFM-Geomar Kiel și Deutsche Bank în 2011, pentru contribuția sa la conștientizarea provocărilor legate de mediul marin.

În romanul lui Frank Schätzing, considerat un thriller ecologic, natura nu mai apare ca o simplă victimă pasivă, ci devine un agent activ de răzbunare, ripostând împotriva exploatării abuzive a resurselor sale. Această revoltă se manifestă prin comportamente inexplicabile și ostile ale unor viețuitoare marine – crabi, balene, meduze și chiar microorganisme necunoscute de oameni – care încep să atace omenirea, subliniind fragilitatea echilibrului ecologic și iluzia controlului uman asupra mediului.

Recent, popularitatea romanului a fost reînnoită și prin adaptarea într-un serial TV internațional, în 2023, cu același nume „Der Schwarm" („Roiul"). Difuzat de canalul german de televiziune publică ZDF în martie 2023, serialul a înregistrat audiențe remarcabile din primele zile. Pe 6 martie 2023, prima zi de difuzare, 6,82 milioane de telespectatori au urmărit primele două episoade, asigurând postului de televiziune ZDF poziția de lider în audiențe în acea zi. Serialul respectiv este recunoscut drept cel mai scump serial german al tuturor timpurilor [7].

O dată cu lansarea serialului, cartea a redevenit un subiect fierbinte. Multe publicații și bloguri germane au dedicat filmului și romanului articole, comparând serialul cu cartea, reanalizând romanul și revigorând astfel interesul față de el și tematica abordată. Or, chiar și bloguri cu profil științific, de exemplu blogul organizației internaționale non-guvernamentale de mediu WWF (World Wildlife Fund), care se concentrează pe conservarea naturii și protejarea biodiversității planetei [5], a acordat atenție filmului, lăudând utilizarea și respectiv popularizarea descoperirilor științifice de ultimă oră legate de lumea subacvatică. WWF menționează că serialul „Roiul" este plin de descoperiri științifice marine și ecologice de ultimă oră [6]. Același blog remarcă cu îngrijorare că criza climatică, pe care însuși Frank Schätzing o numește „supercriza", generată de creșterea temperaturilor, care conduce la schimbarea comportamentului faunei subacvatice, deja „nu mai este un scenariu horror, ci o realitate" [6].

Totuși, în ciuda audiențelor mari și multor elogii, serialul a primit și critici din partea unor telespectatori, care au considerat că adaptarea nu reflectă pe deplin complexitatea romanului original al lui Frank Schätzing. Însuși autorul romanului, într-un interviul publicat în ziarul *ZEIT ONLINE* [7], își exprimă nemulțumirea față de adaptarea televizată realizată de ZDF. El consideră că serialul nu reflectă pe deplin potențialul materialului sursă, remarcând că anumite secvențe sunt mai degrabă melodramatice, decât redau complexitatea și amploarea globală a amenințării prezentate în textul original. În același interviu, Schätzing subliniază că producția, în opinia sa, rămâne sub nivelul așteptărilor, cu o poveste de dragoste centrală care pare forțată și o lipsă a dimensiunii globale a amenințării. Deși romanul său explorează în profunzime teme legate de criza climatică și impactul umanității asupra ecosistemelor marine, Schätzing consideră că adaptarea televizată nu reușește să atingă gravitatea și complexitatea acestor teme. Pentru a facilita înțelegerea și a atrage spectatori, producția televizată se concentrează excesiv pe conflictele personale și pe o poveste de dragoste, care îi pare autorului un artificiu introdus

pentru a face serialul mai atrăgător pentru un public cât mai larg. Schätzing și-a exprimat nemulțumirea față de adaptarea serialului în mai multe rânduri, menționând că nu transmite dimensiunea globală a amenințării prezentate în romanul său.

Așadar, romanul „Roiul" de Frank Schätzing reprezintă un exemplu semnificativ al modului în care literatura poate atrage atenția publicului asupra unor teme globale de o importanță crucială, cum ar fi criza ecologică și impactul umanității asupra mediului. Printr-o narațiune captivantă și un scenariu provocator, autorul reîntărește ideea că literatura are puterea de a stimula reflecția și de a implica cititorii într-un dialog despre viitorul planetei. Succesul acestui roman demonstrează, de asemenea, că există un interes continuu al publicului pentru astfel de teme, iar o poveste bine construită poate deveni un instrument eficient în conștientizarea și educarea colectivă privind provocările cu care ne confruntăm. Mai mult, *Roiul* subliniază rolul esențial al literaturii în sensibilizarea cititorilor față de problemele globale, demonstrând că literatura poate fi un vehicul eficient pentru promovarea unor schimbări de mentalitate și comportament în fața crizelor ecologice. Astfel, romanul nu doar că atrage atenția asupra unei teme actuale, dar și stimulează gândirea critică, invitând publicul să reflecteze asupra propriilor acțiuni și responsabilități față de planetă.

Romanul „Roiul", dar și alte texte menționate mai sus din literatura „cli-fi" fac un apel lucid la conștientizarea pericolului, păstrând totodată o urmă de speranță în posibilitatea salvării. Romanul servește ca un apel la responsabilitate ecologică, ilustrând totodată și eforturile internaționale ale oamenilor de știință și autorităților de a înțelege și a răspunde acestei crize.

În concluzie, subgenul cli-fi nu doar că devine tot mai vizibil în literatura contemporană, dar își găsește și o audiență largă în literatura destinată tinerelor generații, unde autori precum Frank Schätzing îmbină ficțiunea cu știința și politica pentru a evidenția complexitatea crizei climatice. Termenul „cli-fi" este atât de popular, încât tot mai des este introdus în programe de învățământ, în curricula universitară sau preuniversitară [8, 9]. De exemplu, Universitatea din New York a elaborat un site cu link-uri relevante pentru studiul sau predarea literaturii „cli-fi" [9].

De asemenea, se observă o deschidere tot mai mare către perspective multiculturale, care aduc în prim-plan vocile comunităților afectate de schimbările climatice, așa cum este cazul autoarei Shida Bazyar, ce explorează teme de identitate și justiție climatică. „Cli-fi" devine, astfel, un cadru eficient pentru educarea publicului despre urgența climatică, creând oportunități pentru o sensibilizare emoțională prin povești captivante și profund umane.

Referințe:

1. *Cli-Fi (Climate Fiction)*. (2021, June 30). Climate in Global Cultures and Histories: Promoting Climate Literacy Across Disciplines. Disponibil: https://www.science.smith.edu/climatelit/cli-fi/ [Accesat: 03.04.2025]
2. ELLER, E. Interview: Dan Bloom and the Age of Cli-Fi// Bosphorus Review of Books. Disponibil: https://bosphorusreview.com/interview-dan-bloom. [Accesat: 04.04.2025].
3. GLASS R. *Global warning: the rise of ‚cli-fi' // The Guardian*, 31.05.2013. Disponibil: https://www.theguardian.com/books/2013/may/31/global-warning-rise-cli-fi [Accesat: 06.04.2025]

4. Kindlers Literatur Lexikon. Jens Walter (ed.). München: Kindler Verlag, 1998. Vol. 13, pag. 847. ISBN 3-89836-214-0.
5. blog.wwf.de [Accesat: 04.04.2025]
6. SCHACHT, K. „Der Schwarm“-Serie: Ökothriller mit Tiefgang? // Disponibil: https://blog.wwf.de/der-schwarm-serie/ [Accesat: 04.04.2025].
7. DÜKER, R. Es pilchert mehr, als es schwärmt// Die Zeit. 15.02.2023. Disponibil: https://www.zeit.de/2023/08/frank-schaetzing-der-schwarm-fernsehserie. [Accesat: 04.04.2025].
8. https://www.science.smith.edu/climatelit/cli-fi/ [Accesat: 04.04.2025].
9. https://teachingclimatechange.org/home/ [Accesat: 05.04.2025].